

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Є.М. Строков, к.е.н., доц. каф. ЕАтаО НТУ «ХП»

Наслідки світової фінансової кризи та військовий конфлікт на сході країни негативно вплинули на стан вітчизняної економіки, сповільнили темпи її розвитку, призвели до знищення та банкрутства значної кількості промислових підприємств. Крім того, аналіз тенденцій розвитку світової та національної економік доводить про підвищення рівня конкуренції, що пов'язаний з впровадженням підприємствами надбань інноваційної парадигми розвитку. Це зумовлює необхідність формування дієвої інноваційної політики підприємств індустріального сектору національної економіки, проведення структурних змін і формування нових стратегій їх розвитку.

В роботах Ансоффа І., Глазьева С., Гелбрейта Дж.-К., Друкера П., Іноземцева В., Котлера Ф., Лукаса Р., Портера М., Солоу П., Фостера Р., Шумпетера Й., Яковця Ю., Амоші О., Антонюка В., Бубенка П., Гальчинського А., Геєця В., Ковальчук С., Кондратьєва М., Малицького Б., Маслак О., Перерви П., Семиноженка В., Туган-Барановського М., Чумаченка М., Яковлева А. обґрунтовані основні теоретичні положення та методичні засади оцінки інноваційного потенціалу підприємств, управління інноваційними процесами, методичні підходи до формування інноваційних стратегій розвитку. Проте, незважаючи на широкий спектр наукових праць у сфері управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств, потребує розробки методичне забезпечення формування інноваційної політики, що і зумовлює актуальність цього дослідження.

Прийняття менеджментом філософії інноваційного розвитку полягає в підґрунті формування інноваційної політики. Так, узагальнюючи закордонний досвід Кондратенко Е. [1], підкреслює, що 49% підприємств, які займають провідні позиції за обсягами прибутку, обсягами реалізації, успішні тільки завдяки розробці та виведенню на ринок нових товарів, що максимально задовольняють вимоги споживачів. Таким чином, успішна діяльність господарюючого суб'єкта значною мірою залежить від запровадження інновацій, здатності до швидкого впровадження нововведень та дифузії інновацій, що підтверджується практикою господарювання підприємств США.

Інноваційна політика повинна базуватися на аналізі, прогнозі та імовірнісній оцінці всього комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, моделюванні можливого розвитку подій. Необхідним при цьому є визначення базових цілей, з урахуванням факторів впливу, критеріїв їх оцінки, та з аналізом доступності ресурсів. На функціонування підприємства та його розвиток суттєво впливає висока динаміка основних макроекономічних та інституціональних параметрів, що пояснюється невизначеністю зовнішнього середовища.

Особливістю параметрів, що зумовлюють дослідження внутрішніх факторів, які впливають на інноваційний розвиток підприємства є те, що сукупність процесів, які відбуваються на підприємствах, можна умовно поділити на дві групи – рутинні і інноваційні [2 – 4]. Рутинні процеси характеризують відлагоджене і відрегульоване поточне функціонування підприємств, а інноваційні – забезпечують розвиток останніх на якісно новому рівні.

Це обґрунтовує той суттєвий факт, що для певного підприємства необхідно формувати особисту інноваційну політику, тобто визначити виключний склад цілей. Така постановка задачі для вітчизняних підприємств є новою, як з точки зору організаційно-управлінської діяльності, так і необхідності формування методичного забезпечення цього процесу.

Попередній теоретичний аналіз методології формування економічної політики підприємства передбачає визначення принципів, факторів, критеріїв, методів та ресурсів, що зведено у комплексну схему, яка представлена на рис. 1.

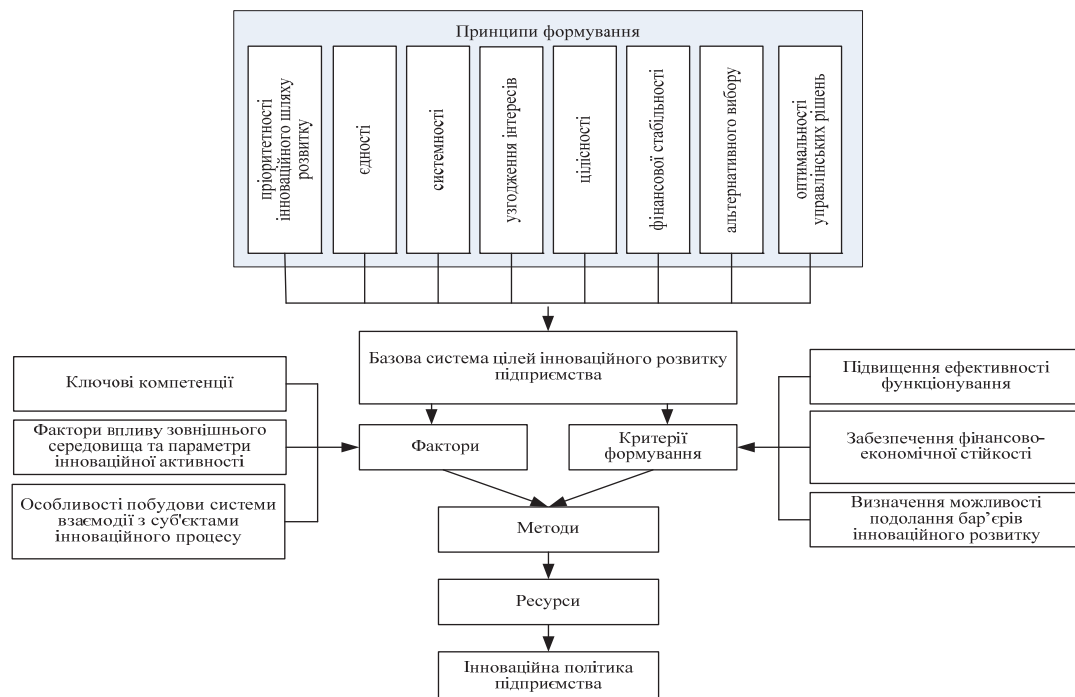

Рис. 1. Концептуальна схема формування інноваційної політики
Джерело: розроблено автором

Формування інноваційної політики підприємства, як показало теоретичне дослідження праць відомих економістів [5 – 16], має базуватися на наступному ряді принципів: системності, єдності, пріоритетності інноваційного шляху розвитку, узгодженості інтересів суб'єктів інноваційного процесу, цілісності, фінансової стабільності, альтернативності вибору, оптимальності управлінських рішень.

Принцип системності передбачає, що підприємство є складною,

відкритою, адаптивною (здатною до самоорганізації), динамічною системою особливого класу, що носить ймовірнісний характер. Під системою, згідно з Д. Діксоном [15], розуміють сукупність елементів, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності один від одного, створюють певну цілісність, єдність. В такій системі реалізація функцій відбувається шляхом постійного обміну інформацією з зовнішнім середовищем (його економічною, соціальною, політичною, демографічною, екологічною та іншими складовими). Головною характеристикою зовнішнього середовища виступає його динамічність.

Принцип єдності полягає в комплексному розвитку підприємства як єдиного цілого, усіх його підсистем і елементів.

Принцип цілісності – є основою системного підходу, що полягає в дослідженні об'єкту та його властивостей як єдиного цілого, єдиної системи.

Принцип пріоритетності інноваційного шляху розвитку забезпечує орієнтацію підприємства на безперервний пошук і використання нових способів нарощування та реалізації інноваційного потенціалу в нестабільних умовах зовнішнього середовища. Так як інновації забезпечують адаптацію підприємства, щодо його виживання (самозбереження) у довгостроковій перспективі й стабільності розвитку.

Принцип альтернативності вибору полягає у постійній зміні політичного та економічного середовища, що безпосередньо вимагає пошуку альтернативних рішень. Тому приймаючи рішення про вибір варіантів інноваційного розвитку, необхідно враховувати можливість різного розвитку подій і використовувати прогнози.

Принцип узгодженості інтересів суб'єктів інноваційного процесу полягає у реалізації новацій та має приносити вигоди всім (в ідеалі) учасникам інноваційного процесу: інвестору, розробнику інновацій, постачальнику, виробнику, споживачеві та суспільству в цілому. Шляхом запровадження інновацій знімаються протиріччя між власниками, менеджерами, фахівцями й працівниками підприємства. Баланс інтересів є дуже складним завданням і до повної гармонії доведений бути не може, але на основі компромісів має забезпечити узгодженість інтересів в системі управління підприємством.

Підтвердження правомірності даного принципу є те, що кожна нова угода приносить додаткові переваги усім суб'єктам взаємодії, а підприємству – додатковий прибуток. Цей принцип покладено в основу маркетингу відкритих систем і використовується він в практиці суб'єктів господарювання розвинених країн світу.

Принцип фінансової стабільності – є фундаментальним принципом, що полягає в обмеженості фінансових ресурсів підприємства та існування мінімальних граничних значень показників фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності ставлять завдання їх обов'язкового підтримання для забезпечення стабільного функціонування підприємства. Таким чином, розвиток підприємства шляхом модернізації виробництва і реалізації вдосконаленої чи принципово нової продукції, запровадження нових технологій має відбуватися з дотриманням умов збереження його фінансової стійкості.

Принцип оптимальності управлінських рішень – інноваційний розвиток підприємств потребує максимально можливої віддачі від інвестицій, але вибір і реалізація певного управлінського рішення не завжди є оптимальними. Тому необхідна побудова прогнозних моделей з їх подальшим аналізом, що передбачає визначення факторів, які мають вплив на витрати та результати діяльності. Система прогнозування базується на сценарному підході, враховує різні напрями розвитку та дозволяє обирати оптимальні шляхи досягнення цільових орієнтирів.

На основі визначених принципів формування інноваційної політики підприємства формується базова система цілей розвитку підприємства, що є підґрунтям побудови організаційних структур та полягає в основі формування систем взаємодії суб'єктів управління підприємства, і слугує базисом контролю та оцінки результатів діяльності підприємства. Кожне підприємство розробляє свою власну композицію цілей інноваційного розвитку, але при її формуванні завжди існують фактори, що визначають вплив та обмеження як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, які необхідно врахувати при побудові системи цілей, та критерії, що визначають напрями концентрації зусиль.

Система ключових цілей повинна виконувати наступні функції: здійснювати оцінку впливу факторів зовнішнього середовища і економічного потенціалу підприємства, визначати необхідність модернізації технічної та технологічної бази, здатність і готовність до інноваційної діяльності, можливість, подолання організаційних бар'єрів та розривів у ресурсозабезпеченості цілей. Цей комплекс завдань є базовим і до нього вносяться корективи згідно з аналізом поточної діяльності і прогнозами результатів процесів розвитку. При цьому, цілі та пріоритети інноваційного розвитку мають визначатися у відповідності до загальної політики підприємства на тому чи іншому етапі його функціонування.

Для їх успішної реалізації цілі повинні відповідати певним характеристикам: бути конкретними та вимірними, обмеженими в часі, досяжними, гнучкими, зрозумілими та сумісними [16 – 18].

На базі проведеного аналізу наукових джерел [6, 8, 14, 16 – 22] та особистих досліджень автора можна запропонувати наступну узагальнену та доповнену класифікацію цілей машинобудівного підприємства (таблиця 1). Класифікація цілей дає можливість конкретизувати задачу та сконцентрувати зусилля на ключових компетенціях підприємства.

Будь-яка ціль повинна містити наступні елементи: показник, у відповідності до якого буде проходити перевірка її досягнення; засіб вимірювання чи масштаб, щоб оцінити значення показника; задача, тобто певне значення показника, яке повинне бути досягнуто [17, 18, 22].

Підприємство формує не одну, а цілу систему цілей, що визначається внутрішньою структурою підприємства, сферою діяльності, особливостями впливу зовнішнього середовища тощо. Цілі функціонування та розвитку можуть суперечити одна одній, тому необхідно передбачити їх взаємозалежність та загальну направленість, тобто необхідно зняття цих протиріч.

Таблиця 1 - Класифікація цілей машинобудівного підприємства

Ознаки класифікації	Види цілей
За строками	Стратегічні, тактичні, оперативні; довгострокові (5-10 років), середньострокові (1-5 років), короткострокові (до 1 року).
За змістом	Фінансові, кадрові, інформаційні, комунікаційні, інституціональні, науково-технологічні, ринкові
За середовищем	Зовнішні, внутрішні
За пріоритетністю	Особливо пріоритетні, пріоритетні, побічні, що підтримуються, інші
За засобами виміру	Кількісні, якісні
За періодичністю	Повторювані, разові
За об'єктом	Створення (матеріальний об'єкт або система) і розвитку (процес)
За охопленням рівнів управління	Всього підприємства, окремих підрозділів і груп або індивідуумів
За ступенем відновлення	Цілі підтримки наявного рівня, розвитку окремих елементів системи, загального відновлення
За впливом на окремі елементи підприємства	Виробничі та управлінські
За характером діяльності	Функціонування та розвитку
За пріоритетами інноваційного розвитку	Модернізації обладнання, оновлення асортименту продукції, підвищення ефективності управління

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі джерел: [6, 8, 14, 16 – 22]

Узагальнюючи попередні теоретичні дослідження, можна виділити наступні ключові критерії формування системи цілей інноваційної політики:

- підвищення ефективності функціонування – характеризується зростанням якісних показників діяльності підприємства, насамперед, рентабельності активів підприємства;
- забезпечення фінансової стійкості, як базису зростання прибутку та капіталу підприємства, при збереженні платоспроможності та корпоративної цілісності підприємства;
- визначення можливості подолання бар'єрів інноваційного розвитку, тобто можливість обрання такої моделі управління підприємством, яка забезпечуватиме реалізацію визначеного комплексу цілей його інноваційного розвитку.

Ці ключові критерії, у системі формування інноваційної політики, визначають фактори, що повинні бути враховані при побудові системи цілей:

- відповідність ключовим компетенціям підприємства;
- врахування та оцінка впливу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища;
- врахування особливостей системи взаємодії із суб'єктами інноваційного процесу.

Отже, система цілей інноваційного розвитку підприємства формується у відповідності до ключових компетенцій. До їх складу слід віднести: оновлення номенклатури виготовляємої продукції (суттєве підвищення її якості, забезпечення конкурентоспроможності на світовому та вітчизняному ринках); модернізацію обладнання (розробка та запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, впровадження нових технологічних комплексів); підвищення ефективності системи управління (узгодження інтересів в системі управління розвитком підприємства).

Реалізація цілей інноваційного розвитку – це складний економічний процес, що зачіпає інтереси широкого кола суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому виникає необхідність врахування впливу факторів внутрішнього й зовнішнього середовища на інноваційну активність підприємства та побудови певної системи взаємодії із суб'єктами інноваційного процесу.

Наведені основні складові формування інноваційної політики передбачають аналіз підприємства як відкритої, динамічної, адаптивної системи, що потребує формування інструментарію оцінки реалізації цілей інноваційної політики та відповідної критеріальної бази. Процес реалізації інноваційної політики підприємства можна представити наступними етапами: політика – стратегія – тактика (рис. 2).

Як видно зі схеми, інноваційна політика розглядається як постійно організована діяльність, що поєднує цілі, завдання розвитку та ресурсне забезпечення з визначенням можливостей подолання бар'єрів інноваційного розвитку.

Галузева специфіка підприємства, оцінка його виробничого потенціалу, особливості побудови системи управління, його організаційної структури та взаємозв'язків з суб'єктами зовнішнього середовища суттєво впливають на вибір методів при формуванні інноваційної політики.

Таким чином, необхідно формалізувати всю повноту факторів, зв'язків, функцій, процесів, що визначають функціонування та розвиток підприємства в умовах змін внутрішнього й зовнішнього середовища, а також врахувати комплекс суб'єкт-суб'єктних відносин, визначити значущість впливу внутрішніх й зовнішніх факторів та виділити основні, співставити окремі результати із відповідними процесами, визначити взаємозв'язки між факторами та результуючим показником.

Слід зазначити, що однією з ключових проблем інноваційного розвитку підприємства є обґрунтування комплексу цілей, сценарії реалізації яких повинні забезпечити високий рівень конкурентоспроможності у тісному зв'язку з ключовими компетенціями суб'єкта господарювання. Для цього необхідно визначити результуючий показник, що повинен максимально повно характеризувати результативність інноваційної діяльності, фактори впливу, що охоплювали би всі взаємодії підприємства, сформувати систему обмежень, яка характеризувала би ресурси, наявні у розпорядженні підприємства, та визначити математичний апарат.

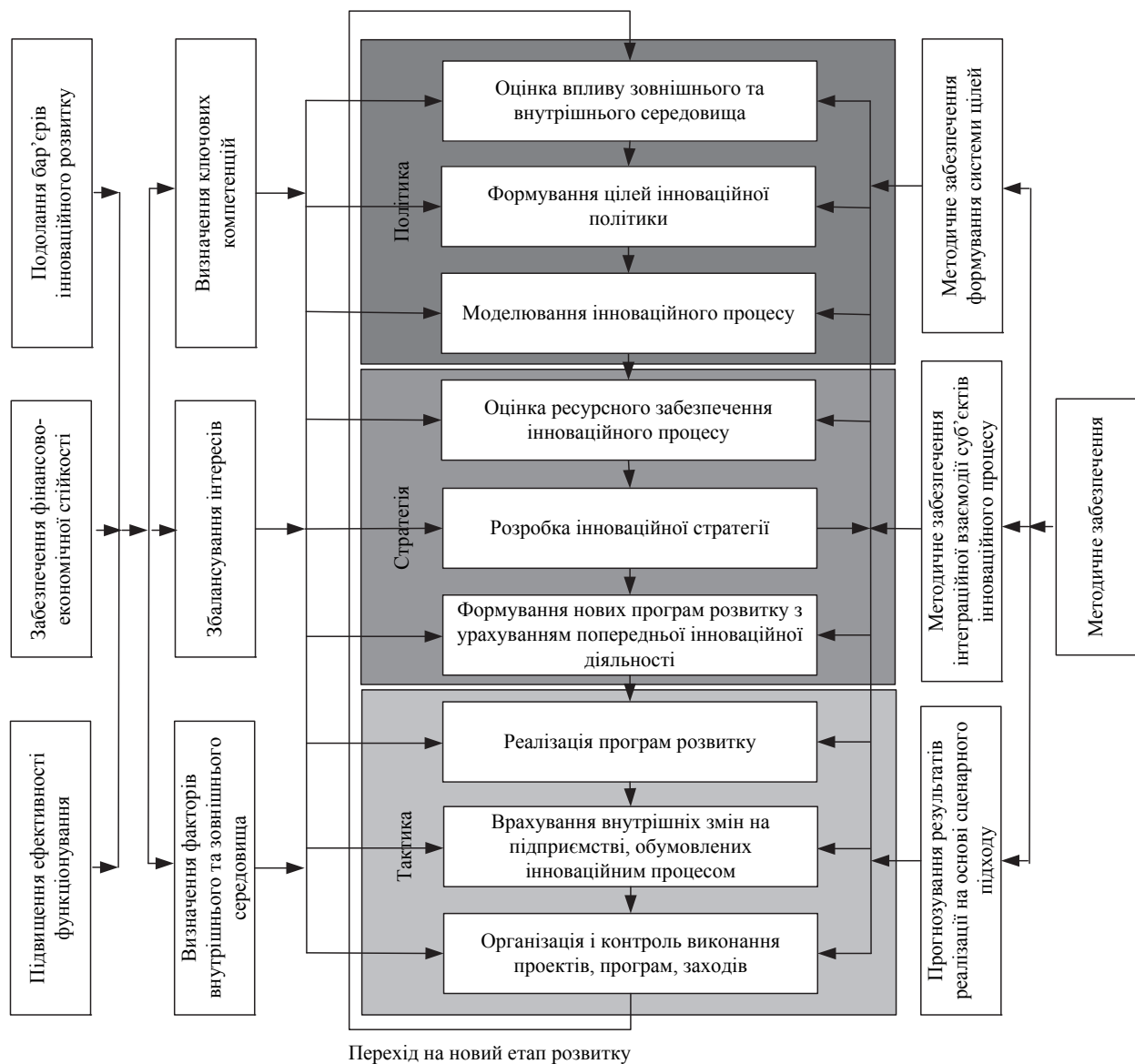

Рис. 2. Схема реалізації інноваційної політики
Джерело: розроблено автором

Математичний апарат оцінки повинен надавати можливість прогнозування наслідків реалізації обраних напрямків інноваційного розвитку, з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між результуючими показниками та факторами впливу із врахуванням ресурсних обмежень, що властиві системі; у відповідності до складових інноваційного потенціалу їх можна окреслити такими групами: кадрові, фінансові, інституціональні, науково-технологічні, інформаційні.

Таким чином, для оцінки ефективності реалізації встановлених цілей необхідно, на основі попередньо визначеного цільового показника та значущих факторів впливу внутрішнього й зовнішнього середовища, побудувати економіко-математичні сценарії процесу реалізації базових цілей інноваційного розвитку підприємства із подальшим вибором найбільш економічно

виправданого варіанту.

Загальна схема запропонованого підходу щодо оцінки досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства наведена на рис. 3.

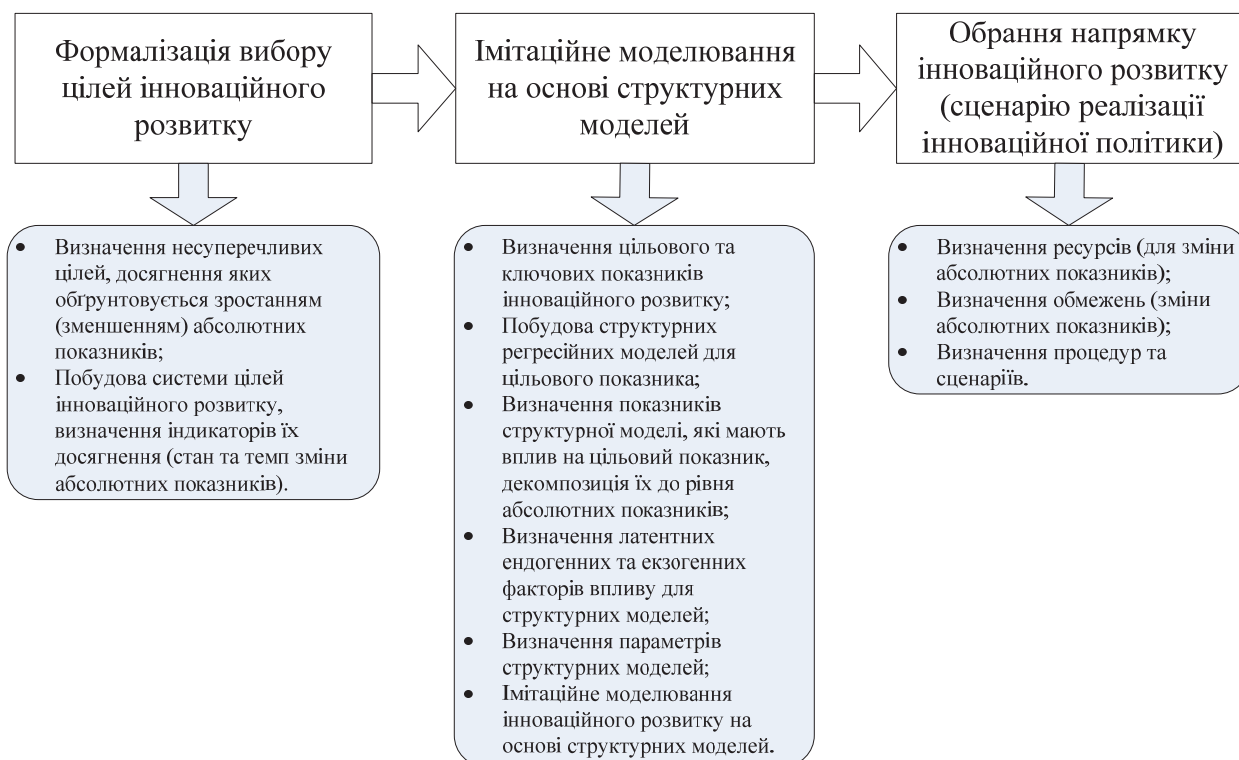

Рис. 3. Концептуальна схема оцінки досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

Формування інноваційної політики підприємства передбачає тісну взаємодію інноваційної, інвестиційної і операційної діяльності господарюючих суб'єктів. При цьому інноваційна політика підприємства повинна бути спрямована на всебічне використання існуючих і перспективних ринкових можливостей для забезпечення конкурентоспроможності, максимізації економічного ефекту від поточної діяльності та забезпечувати досягнення визначених перспектив розвитку. Це стає можливим лише в разі узгодженої взаємодії всіх суб'єктів інноваційного процесу.

Таким чином, розробка інноваційної політики підприємства передбачає оцінку можливостей підприємства в області виробництва оновленої продукції, підвищення віддачі техніко-технологічного потенціалу, а також визначення можливостей вдосконалення системи управління. Це дозволяє забезпечувати збалансовану взаємодію всіх суб'єктів у системі управління підприємством при здійсненні інноваційної діяльності, проводити оцінку ресурсних можливостей та визначати комплекс цілей, що забезпечує максимальну ефективність інноваційної діяльності при збереженні його фінансової стійкості.

Список літератури: 1. Кондратенко Е. Только рискующий достигнет цели / Е. Кондратенко //

Капитал. – 1997. – № 2. – С. 50–52; 2. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.; 3. Портер М.Ю. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М.Ю. Портер ; пер. с англ. Е. Калининой. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.; 4. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навчальний посібник / М.А. Йохна, В. В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.; 5. Бузни А.Н. Методология и практика формирования инновационной стратегии в государственных и региональных научно-производственных системах : дис. ... д-ра экон. наук: 08.10.01 / Бузни Артемий Николаевич. – Ялта, 1999. – 485 с.; 6. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством : монографія / В. С. Пономаренко. – Харків : Основа, 1999. – 620 с.; 7. Пономаренко В.С. Методы и модели финансового обеспечения развития предприятий : научное издание / В.С. Пономаренко, А. И. Пушкаръ. – Харьков : ХГЭУ, 1997. – 160 с.; 8. Притуляк Н.Н. Инновационное предпринимательство в переходный период : дис. ... канд. экон. наук : 08.01.01 / Притуляк Наталья Николаевна. — К., 1998. – 218 с.; 9. Оукшотт М. Политология (проблемы теории) / М. Оукшотт. – СПб. : Лань, 2000. – 384 с.; 10. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; пер. с нем. Ю. Н. Давыдова. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.; 11. Кондрашов В.А. Новейший философский словарь / В.А. Кондрашов, Д.А. Чекалов, В.Н. Копорулина. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 672 с.; 12. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИнФРА-М, 1998. – 475 с.; 13. Cassels E. Book 1. Introduction. / E. Cassels // В 820 strategy. – The Open University. Walton Hill, Milton Keynes, 2000. – P 1-16.; 14. Ільяшенко С.Н. Принципы формирования организационно-экономического механизма управления инновационным развитием субъектов хозяйственной деятельности / С. Н. Ільяшенко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми: Вид-во СумДУ, 2000. – Випуск 4. – С.98–108.; 15. Диксон Д. Проектирование систем: изобретательство, анализ и принятие решений / Д. Диксон ; пер.с англ. – М.: Мир, 1969. – 439 с.; 16. Айвазян С.А. Стратегии бизнеса : аналитический справочник / [С. А. Айвазян, О. Я. Балкинд, Т. Д. Баснина и др.] ; под ред. Г. Б. Клейнера. – М. : КОНСЭКО, 1998. – 273 с.; 17. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. с англ. - М.: Дело, 1998. - 704 с.; 18. Шегда А.В. Менеджмент: Учебник / А.В. Шегда. - К. : Знание, 2004. - 687 с.; 19. Пилипенко А. А. Менеджмент: учебник / А.А. Пилипенко, С.М. Пилипенко, И.П. Отенко. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2005. – 457 с.; 20. Шатун В.Т. Основы менеджмента : учеб. пособие / В.Т. Шатун. – Николаев : Изд-во МДГУ им. Петра Могилы, 2006. – 376 с.; 21. Тимошук М. Г. Планирование социально-экономического развития предприятий : монография / [М. Г. Тимошук, О. Е. Кузьмин, Р. В. Фещур и др.]. – К.: УБС НБУ, 2007. – 449 с.; 22. Економічна енциклопедія / Б.Д. Гаврилишин, О.А. Устенко, А.С. Гальчинський та ін. ; відп. ред. С.В. Мочерний – К. : Видав. Центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ

О.І. Маслак, д.е.н., проф. каф. економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

О.О. Безручко, асистент каф. економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

М.В. Маслак, аспірант каф. ОВтаМП НТУ «ХП»

До найефективніших засобів активізації інноваційної діяльності в національній економіці, як свідчить іноземний та вітчизняний досвід, відноситься кластерний підхід до реалізації інноваційної політики.

Кластер – це група географічно близьких, взаємопов’язаних компаній і організацій та взаємодіючих інститутів, які співпрацюють у визначеному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямів діяльності та взаємодоповненням [2].